

2009:1

Bröddarps mölla

Antikvarisk kontroll, 2008

Helene Stalin Åkesson

Regionmuseet
Kristianstad
Landsantikvarien i Skåne

Rapport 2009:1

Bröddarps mölla

- åter på rätt köl

Antikvarisk kontroll, 2008
Västra Ingelstad, 1403
Vellinge
Skåne län

Helene Stalin Åkesson

Regionmuseet Kristianstad Landsantikvarien i Skåne

Kristianstad
Box 134, Stora Torg
291 22 Kristianstad
Tel 044 – 13 58 00 vx, Fax 044 – 21 49 02

Lund
Box 153, St Larsomr. Byggnad 10
221 00 Lund
Tel 046 – 15 97 80 vx, Fax 046 – 15 80 39

www.regionmuseet.se

© 2008 Regionmuseet Kristianstad / Landsantikvarien i Skåne
Rapport 2009:1
ISSN 1651-0933

Omslagsfoto: Författaren
Kartor ur allmänt kartmaterial, © Lantmäteriverket, Gävle. Dnr 507-99-502.

Bröddarps mölla

Innehåll

Inledning	5
Sammanfattning av utförda åtgärder	5
Administrativa uppgifter	6
Byggnadshistorik med relevans för ärendet	6
Utförda åtgärder	7
Uppstagning av möllan	7
Demontering och återmontering av vingar	8
Montering av nytt svansträ	8
Kulturhistorisk bedömning av utförda åtgärder	9
Iakttagelser under restaureringen	9
Avvikelser från handlingarna	10
Källor	13

Bröddarps mölla ligger i Vellinge kommun

Bröddarps mölla markerad med punkt intill V Kärrstorp

Stubben har stagats upp för att underlätta justering av stenbjälke och restaurering av stenkalksring.

Inledning

Den antikvariska kontrollen av åtgärderna på Bröddarps mölla är utförd av Regionmuseet Kristianstad/Landsantikvarien i Skåne på uppdrag av Länsstyrelsen i Skåne. Arbetet har genomförts under september - oktober 2008. Dokumentationen består av foton, minnesanteckningar från byggmöten samt iakttagelser på plats.

Sammanfattning av utförda åtgärder

Åtgärderna omfattar framförallt uppstaging av möllan, eftersom den var på väg att kana av stenbjälken. Vingarna har demonterats, strukits med tjärblandad linolja och målats med äkta linoljefärg samt återmonterats. Utöver detta har svansträet bytts ut.

Stubbe med nedslitna ytor och skadad stenkalksring t v och stenkalksring efter restaurering t h.

Administrativa uppgifter

Objekt:	Bröddarps mölla
Socken:	Västra Ingelstad
Kommun:	Vellinge
Arbetshandlingar:	Bidragsansökan
Länstyrelsens beslut:	2008-05-23 bidrag, dnr: 434-11671-008
Regionmuseets dnr:	L12.20-72-08, 1403
Byggherre:	Oxie Härads hembygdsförening
Entreprenör:	Ingemars Bygg, Tomelilla,
Antikvarisk kontrollant:	Regionmuseet Kristianstad/Landsantikvarien i Skåne genom bebyggelseantikvarie Helene Stalin Åkesson
Byggnadstid:	2008 09 12- 2008 10 10
Andel bidrag:	högst 90 % av de kulturhistoriskt motiverade överkostnaderna
Antikvarisk överkostnad:	168 750 kronor inklusive moms
Slutbesiktning:	2008-10-10

Byggnadshistorik med relevans för ärendet

Bröddarps mölla uppfördes 1840-1841 av Jon Andersson och hans maka Mätta Nilsson. Möllan drevs fram till mitten av 1960-talet. År 1967 skadades Bröddarps mölla av en kraftig storm och därefter slutade man att mala. Året därpå fick Oxie Härads hembygdsförening möllan i gåva, mot löftet att de skulle iståndsätta den. En omfattande renovering genomfördes med bidrag från Vellinge kommun och Kungafonden. År 1973 kunde man åter mala mjöl i Bröddarps mölla och som en bekräftelse på anläggningens kulturhistoriska värde byggnadsminnesförklarades möllan år 1975. Hembygdsföreningen har sedan dess genomfört ett flertal renoveringsinsatser. Parallellt med det arbetet har föreningen också bedrivit pedagogisk verksamhet i form av visningar för skolelever och allmänhet. Därtill har föreningen år 2004 producerat filmen *Ett besök på Bröddarps mölla*, där man visar möllan i drift.

Stubbe med stenbalksring och kompletterande järnring.

Utförda åtgärder

Uppstaging av möllan

Efter år av slitage samt en alltför hård drejning av möllan, hade stenbalksringen kring vridkransen släppt. Stenbjälken hade långsamt börjat kana av stubben och därför fått hela kvarnhuset att luta åt söder. Ytterligare en tänkbar orsak till detta kan vara att tillbyggnaden i form av en överbyggd så kallad läpp (altan), innebar en viktmässig obalans som inte fanns när man konstruerade möllan. För att komma tillrätta med problemet beslutades att kvarnhuset behövdes lyftas upp och stenbjälken läggas rätt. Vingarna plockades ner för att minska tyngden. Därefter placerades 6 domkrafter (2 stycken 10 tons, 2 stycken 15 tons och 2 stycken 20 tons) under kvarnhuset och på så vis kunde hela konstruktionen lyftas upp.

När stenbjälken höjdes konstaterades det att det aldrig har funnits någon tapp utan att stenbalksringen i sig utgjorde förankringen. Nu återfanns det hål för smörjolja som tidigare varit skytt bakom övrig konstruktion. Eftersom befintligt smörjhål inte bedömdes räcka för att tillföra tillräckligt med olja, borrades två nya, knappt skönjbara, smörjhål i stenbjälken. Att vridmomentet under perioder har genomförts utan tillräckligt med smörjolja, kan eventuellt också ha bidragit till de uppkomna skadorna. Totalt justerades stenbjälkens placering med 30 mm.

Smärre justering av vingarna t v samt tillyxning av nytt svansträ t h.

Mellan stubben och stensbjälken har man dessutom tryckt in rikligt med maskinfett. Ursprungligen användes en blandning av fårtalg och grafit, numera är fettet oljebaserat.

Den skadade stensbjälksringen som sedan länge delats sig i två halvcirklar, kompletterades med extra bultfästen och ytterligare öron för infästning. Eftersom stubben under långvarigt bruk med skadad stensbjälksring hade slitits ojämnt, var också man tvungen att sätta en kompletterande järnring innanför befintlig stensbjälksring. Detta bedömdes vara den bästa lösningen med hänsyn till problemets art och med respekt för originalmaterialet.

Demontering och återmontering av vingar

Vingarna demonterades för att avlasta när kvarnhuset lyftes upp. Då fick hembygdsföreningen också tillfälle att tjärstryka respektive måla vingarna. Demontering och återmontering har gjorts av Ingemars Bygg medan hembygdsföreningen har strukit vingarna med Gammaldags träskydd (40 % tjära, 30 % balsamterpentin och 30 % rå, kallpressad linolja) från Gunnarshögs gård. Till de vita partierna har man använt Teknos Äkta Linoljefärg.

Montering av nytt svansträ

Befintligt svansträ var sentida och utgjordes av en kreosotbehandlad telefonstolpe, som nu var i relativt dåligt skick. Svansträet togs bort och ett nytt svansträ av ek med anslutande strävor av skånsk lärk monterades. Längden är desamma medan utformningen skiljer sig åt. Det nya svansträet är en traditionellt sågad bjälke med måtten 30,5 X 30,5 cm. Nertill har Ingemars Bygg yxat till den, så att bjälken smalnar av. Där är måtten är cirka 23 X 23 cm. Spetsen gjordes för att underlätta infästningen av snedsträvorna. Svansträets totala längd är 6 meter. Det tidigare svansträet hade samma längd men var påskravat med ytterligare en bit, för att göra det lättare att ta sig uppför svansträets trappsteg. Utformningen av det nya svansträet utgår från en traditionell konstruktion och saknar därför den påskravade delen.

Montering av nytt svansträ och återmontering av trappsteg och räcken.

Svansträet ska strykas med samma tjärblandning som har använts till vingarna. Eftersom virket bör torka ytterligare rekommenderas hembygdsföreningen att vänta med detta till våren 2009. Vill man ändå göra en strykning i år räcker det med rå, kallpressad linolja.

Kulturhistorisk bedömning av utförda åtgärder

Arbetena är utförda med gott hantverkskunnande och med gedigen kunskap om möllors konstruktioner. Åtgärderna har genomförts med stor respekt för originalmaterial. De kompletterande detaljer som trots allt har krävts för att säkra möllans konstruktion, har utformats med hänsyn till möllans kulturhistoriska värden. Insatserna utgör en förutsättning för att möllan ska kunna bevaras och för att föreningen under kommande säsong åter ska kunna driva möllan. Därigenom levandegörs en viktig del av Skånes kulturarv.

lakttagelser under restaureringen

Under det att arbetena har genomförts och i samtal med medlemmar ur hembygdsföreningen, har behovet av ett samlat dokument för möllans drift och underhåll blivit tydligt. Regionmuseet rekommenderar därför att en vård- och underhållsplan upprättas. Det skulle underlätta för hembygdsföreningen, både avseende planering av de egna insatserna men också för att i tid kunna söka medel till mer omfattande åtgärder. En vård- och underhållsplan kan också vara ett stöd för föreningens publika arbete, eftersom det bygger på att möllan är driftsduglig.

Äldre mobilt drejspel t v samt framgrävd drejpåle med fäste t h.

För att förebereda åhörare inför en visning, har föreningen gjort filmen *Ett besök på Bröddarps mölla*. Den visar hur det kan ha sett ut när möllan var i drift, var man tog in säden, hur man malde etcetera. Den publika verksamheten uppskattas av såväl besökare som av föreningsmedlemmarna själva. Ett fortsatt publikt arbete i en fungerande Bröddarps mölla förutsätter dock att möllan vårdas och underhålls på bästa sätt.

Med en vård- och underhållsplan får hembygdsföreningen ett dokument där de årliga underhållsinsatserna listas och utförligt beskrivs. De får samtidigt en mer långsiktig tidplanering för omfattande vårdinsatser. Planen utgör både en ledning för föreningens egna insatser och kan även användas som ett underlag för ansökan om medel till större vårdåtgärder. Regionmuseet planerar också att ta fram ett handlingsprogram för möllor, som på sikt kan komplettera vård- och underhållsplanen på ett mer allmänt plan.

Uppstagningen av möllan, bytet av svansträet samt monteringen av det återbrukade drejspelet har väckt intresse inom Föreningen Skånska Möllor, som år 2009 förlägger årsmötet till Bröddarps mölla.

Avvikelser från handlingarna

När uppstagningen var genomförd och det nya svansträet hade kommit på plats återstod frågan hur möllan skulle drejas. Att fortsätta dreja den med hjälp av en traktor var uteslutet, eftersom man då riskerar att återigen äventyra konstruktionen. Det tidigare mobila och med tiden ombyggda drejspelet är visserligen bevarat men inte brukbart. Efter att Regionmuseet hade haft samtal med såväl hembygdsföreningen, Ingemars Bygg och representanter från den tekniska kommittén inom Föreningen Skånska Möllor, stod det klart att ett fast drejspel är att föredra.

Återmontering av vingarna.

Med hjälp från Sven Hagelberg, Föreningen Skånska Möllor, återfanns ett äldre drejspel tillverkat på Glimåkra Mekaniska Verkstad. Det kunde anpassas och monteras på svansträet med hjälp av klamrar. Denna åtgärd gör det numera möjligt att dreja möllan med handkraft. Att det blev ett fast drejspel, beror på att det äldre och mobila drejspelet, även om det skulle rekonstrueras, blir avsevärt tyngre och krångligare att använda. Eventuellt riskerar man då att traktorn ändå används.

Det drejspel som nu har monterats på svansträet utgör ett permanent men reversibelt inslag. Vill man i framtiden ta bort det och ersätta det med en rekonstruktion av det äldre, mobila drejspelet går det bra. Under tiden finns dock ett väl fungerande drejspel som bidrar till att säkra möllan.

Reversibelt drejspel monterat på svansträet.

Källor

Tryckta källor

Johansson, Carita: *Skånska Möllor*, eget förlag, 2003.

Otryckta källor

Oxie Härads hembygdsförening: Ett besök på Bröddarps mölla (dvd), Bröddarp, 2004.

Hemsidor

Föreningen Skånska Möllors hemsida,
<http://biphome.spray.se/mollan/skanska.html>, 2008-10-09

Informanter

Håkan Fredriksson, Oxie Härads hembygdsförening
Sven Hagelberg, Föreningen Skånska Möllor
Bengt Olsson, Ordförande, Oxie Härads Hembygdsförening

Lund 2009-01-16

Helene Stalin Åkesson

Regionmuseets rapportserie 2008

Kulturmiljö

1. Bröddarps mölla, Västra Ingelstads sn, AK, Helene Stalin Åkesson 2008
2. Fjälstorps småskola, - restaurering av uthus, Brunnby sn, AK, Helene Stalin Åkesson 2007
3. Gamlegård – fasadrestaurering, Helsingborgs stad, AK, Helene Stalin Åkesson 2007
4. Hajen 13, Höganäs sn, AK, Helene Stalin Åkesson 2007
5. Täckarhuset – restaurering av två jordkällare, Brösarps sn, AK, Helene Stalin Åkesson 2007

Förkortningar:

AF-antikvarisk förundersökning
AK- antikvarisk kontroll
AU-arkeologisk utredning
DK- dokumentation, övrigt

FU- arkeologisk förundersökning
KA- kulturhistorisk analys
MD-murverksdokumentation
OU- osteologisk undersökning

PJ- projektrapport
UN- arkeologisk undersökning
BD- byggnadsdokumentation
BAD-byggn-ark-dokumentation

